

Наукові школи Національної академії внутрішніх справ — становлення та здобутки

Сучасний стан розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ відбувається в період здійснення в Україні невідкладних соціально-економічних, політико-правових та організаційно-структурних заходів. Створити науково обґрунтовані засади й критерії побудови інституційної структури органів державної влади, досягти на цій основі їх оптимальної моделі, здатної ефективно забезпечувати права і свободи громадян — ось основна мета цих реформ. Значна роль у цьому процесі належить національним вузам як провідним закладам освіти та науки в Україні, де зосереджено могутній інтелектуальний потенціал, спроможний запропонувати суспільству та державі основні вектори розвитку та механізм їх реалізації задля здійснення якісних змін.

Тому сьогодні для успішного завершення розпочатих у країні реформ як ніколи потрібен симбіоз ефективної демократичної політики та продуктивної науки, здатної впливати на сучасні цивілізаційні процеси.

Варто зазначити, що на всіх етапах становлення та розвитку Національної академії внутрішніх справ (далі — Академія) паралельно формувалась її наукова діяльність, створювались та розвивались наукові школи, у витоків яких стояли наукові лідери непересічного характеру, зокрема: патріарх української юриспруденції, академік П. П. Михайленко, відомий вчений, один із засновників української кримінології, академік А. П. Закалюк, вчений-правознавець, академік В. В. Копейчиков, вчений-адміністративіст Є. В. Додін, видатні вчені-криміналісти М. В. Салтевський, В. П. Бахін та ін.

Вітчизняну наукову скарбницю своїми науковими здобутками значно збагатили наукові школи професорів: О. М. Джужи, А. Я. Дубинського, А. В. Іщенко, І. П. Козаченка, А. М. Колодія, В. К. Колпакова, М. Й. Коржанського, М. В. Костицького, В. С. Кузьмичова, І. П. Лановенка, В. Г. Лихолоба, М. М. Михеєнка, О. Я. Светлова, Л. Д. Удалової, М. Я. Швеця, О. Ф. Фрицького та ін.

Беззаперечно, підтвердженням успішного розвитку правової науки в провідному юридичному закладі освіти є висока оцінка державою результатів наукових здобутків наших фахівців. Зокрема, серед докторів наук і професорів, що працюють в Академії, — 12 академіків та членів-кореспондентів галузевих академій наук України.

Приємно зазначити, що Указом Президента України 14 особам нашого колективу присвоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки України», 30 — «Заслужений юрист України», 12 — «Заслужений працівник народної освіти України», 1 — «Заслужений працівник культури України», 2 — «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», 4 — «Заслужений майстер спорту України», 6 — «Заслужений тренер України», 2 — «Майстер спорту СРСР міжнародного класу», 15 — «Майстер спорту України міжнародного класу».

Пишаємось тим, що лауреатами Премії письменника А. Макаренка є І. М. Логвиненко, Державної премії Української РСР — професор О. В. Рибальський. У 2000 р. Державної премії України був удостоєний тодішній ректор Академії професор Я. Ю. Кондратьєв.

Змістовним та цінним є визнання наукової, педагогічної і громадської діяльності учених Академії як в Україні, так і за її межами. Зокрема, академік П. П. Михайленко був обраний почесним членом шести міжнародних академій, наукових центрів та установ США і Великої Британії.

Більше того, приємно відзначити, що протягом останніх років у Національній академії внутрішніх справ продовжують активно функціонувати і розвиватися наукові школи, зокрема з проблем українського конституціоналізму, теоретичних основ забезпечення прав і свобод людини, адміністративного права і процесу, кримінологічних проблем протидії злочинності, реформування кримінального законодавства, теорії та практики оперативного-розшукової діяльності, криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів та ін.

Приємне враження справляє те, що за роки незалежності сформувались наукові школи з проблем юридичної психології, філософії права. Отримали наукове визнання такі сучасні напрями досліджень, як поліцейстика, криміналістична експертологія, кримінологічна віктимологія, юридична компаративістика тощо. Упродовж останніх трьох років започатковано наукову школу з проблем економічної безпеки.

Хочу наголосити, що науковцями Академії традиційно велика увага приділялась розробці проблем кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології. Ці сфери наукової діяльності опановувалися в прикладному аспекті, мали практичну спрямованість. Так, наукова школа професора М. В. Салтевського своїм основним спрямуванням має вимірювальну фотографію, ототожнення людини за зовнішніми ознаками, дослідження зафіксованих на магнітному

носієві, ідентифікацію джерел звукового середовища та звукозаписувальних пристроїв. До переліку нових напрямів входять одорологічні дослідження (дослідження слідів і зразків запаху людини, зібраних на уніфіковані носії), що мають велике теоретичне і практичне значення для одержання доказової інформації. Результати проведених робіт впроваджено в практику розслідування злочинів.

Подальший розвиток наукових шкіл криміналістичного напрямку пов'язаний із плідною роботою професорів В. П. Бахіна та його учнів — В. С. Кузьмичова, А. В. Іщенко, С. С. Чернявського.

Ми пишаємося значними здобутками наших фахівців у судово-фоноскопічній експертизі, одним із піонерів якої в Україні став Ю. Ф. Жаріков, котрий упродовж багатьох років працював у нашому вузі. Він не тільки теоретично обґрунтував методику проведення такого виду експертиз, але й успішно провів ряд досліджень як експерт. Результати експертних висновків Ю. Ф. Жарікова було покладено в основу обвинувальних вироків судів. Крім того, за його участю проведено наукові дослідження з проблем технічного забезпечення органів внутрішніх справ (за деякими з них разом із докторами наук Ю. Ю. Орловим, О. В. Рибальським отримано патенти на винаходи).

Важливим напрямом науково-дослідної роботи в Академії є наукові дослідження проблем сучасного кримінального права. Основоположником цієї наукової школи став професор П. П. Михайленко. Він першим визначив основні етапи та закономірності його розвитку в тісному зв'язку з розвитком загальносоюзного кримінального законодавства, зробив ґрунтовний аналіз підстав і передумов змін у кримінальному законодавстві. На його переконання, принцип нерозривної єдності історії держави та її законодавства, зокрема кримінального, є основоположним в удосконаленні кримінального законодавства. Водночас професор П. П. Михайленко свого часу заснував наукову школу з дослідження історії міліції України, яку сьогодні успішно розвивають його учні. Всього під керівництвом П. П. Михайленка успішно захистили дисертації понад 60 кандидатів та докторів наук. Подальший розвиток теоретичних проблем науки кримінального права знайшов своє відображення в науковій діяльності докторів наук та професорів В. М. Смітєнка, М. Й. Коржанського, П. А. Вороб'я, А. В. Савченко, а також їх учнів.

Варто пам'ятати, що наукові напрями досліджень на кафедрі кримінального процесу склалися з урахуванням відомчої належності

вузу, актуальності проблем, що підлягають розробці. Тому увага науковців кафедри була зосереджена переважно на таких проблемах: дослідження процесуальних питань кримінальної справи; дотримання законності при розслідуванні злочинів; проведення дізнання органами внутрішніх справ; застосування заходів процесуального примусу; процесуальні особливості розслідування окремих категорій кримінальних справ (про злочини неповнолітніх та про діяння неосудних осіб); виконання процесуальних рішень слідчого тощо. Усі ці питання охоплюються в рамках наукової школи проблем досудового слідства, засновником якої є професор А. Я. Дубинський та його послідовники професори С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний.

Проблеми успішної організації та проведення профілактики злочинності органами внутрішніх справ стали предметом наукового пошуку цілого ряду визнаних кримінологів, зокрема, професорів Ю. В. Александрова, В. Г. Лихолоба, А. П. Закалюка. Нині плідно працюють у цьому напрямі професори О. М. Джужа, В. І. Шакур та В. В. Василевич.

Приємно повідомити, що значне місце в науковій школі конституційного права, яку започаткував та розвивав упродовж багатьох років професор О. Ф. Фрицький, відведено розробці проблем українського конституціоналізму, вдосконалення правового статусу, організації та діяльності місцевих органів самоуправління. Нині в Академії подальший розвиток цього напрямку здійснює начальник кафедри конституційного права професор А. М. Колодій.

Теоретичні проблеми реалізації прав людини та громадянина, гуманізації суспільства й розвитку демократії успішно досліджував академік В. В. Копейчиков. Цю роботу з великим натхненням продовжують його послідовники (професори С. Д. Гусарев, О. Д. Тихоміров). Сам засновник наукової школи — відомий вчений-теоретик — брав активну участь у розробці проекту Конституції України, є автором багатьох монографій та підручників із питань теорії держави і права.

Не можна не звернути увагу і на те, що основоположниками теоретичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ є науковці Академії. Зрозуміло, що це специфічний вид діяльності правоохоронних органів. Саме тому становлення науки оперативно-розшукової діяльності в КВШ проходило під керівництвом професора А. Ф. Возного і було продовжено професорами І. П. Козаченком, Д. Й. Никифорчуком, В. Я. Горбачевським.

У системі наукових підходів до формування, розвитку та функціонування наукових правничих шкіл подальший розвиток юридичної науки неможливий без взаємопроникнення різних галузей науки. Ця тенденція мала місце і в Академії. Цікавим з точки зору розвитку науки і її впливу на практичну діяльність ОВС є застосування даних юридичної психології в роботі оперативних підрозділів. По суті першим науковим розвідником у цьому напрямі став професор Я. Ю. Кондратьєв. Наявність значимих наукових розробок у цій галузі, а також продовження даної справи його послідовниками дає підстави для висновку про формування та розвиток в Академії школи психології оперативно-розшукової діяльності.

Ще одним із основоположників розвитку нового напрямку в юриспруденції — філософії права — став професор М. В. Костицький. Слід зазначити, що виникнення та розвиток цієї наукової школи збігається зі становленням української державності. Дана галузь права була визнана самостійною (шифр наукової спеціальності 12.00.12), тож в Академії було створено спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій з цієї проблематики, яка й понині успішно функціонує.

Варто зазначити, що зусиллями члена-кореспондента НАПрН України Ю. І. Римаренка відбулося становлення наукової школи основ міграцієзнавства. Сьогодні його справу активною працею продовжують його учні — доктори юридичних наук В. І. Олефір, С. Ф. Константінов та ін.

Як відомо, науковці Академії завжди займалися найбільш актуальними питаннями адміністративної діяльності органів внутрішніх справ. Основоположником цієї наукової школи був професор А. П. Ключніченко. Його ідеї в подальшому розвивали професори Є. В. Додін, М. М. Дорогих, І. П. Голосніченко, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко та їх учні. До найбільш значущих наукових здобутків адміністративістів, що поглиблюють поняття сутності державного управління, слід віднести дослідження таких проблем, як історіографія адміністративного права, поняття, сутність державного управління, адміністративно-деліктне право. Учені-адміністративісти Академії здійснювали наукові розробки поняття адміністративно-юрисдикційної діяльності в цілому і стосовно діяльності органів внутрішніх справ зокрема. Досліджувалися проблеми адміністративної юрисдикції як самостійної галузі права і галузі юридичної науки.

Сучасна наукова діяльність Академії дає змогу констатувати той факт, що зусилля наших провідних фахівців спрямовані на проведення фундаментальних досліджень, пошуково-прикладних та дослідно-конструкторських робіт у таких юридичних галузях, як конституційне право, адміністративне право і процес, інформаційне право, кримінальне право і процес, кримінально-виконавче право, цивільне право і процес, кримінологія і криміналістика, юридична психологія та оперативно-розшукова діяльність тощо.

Важливим є й те, що значна увага приділяється правому супроводженню загальнодержавних і відомчих комплексних цільових програм, опрацюванню проектів рішень Президента України та Уряду. Зокрема, на виконання доручення Ради національної безпеки і оборони України в Академії створено цільові робочі групи з підготовки проектів Концепції реформування правоохоронних органів та Концепції реформування судової системи і кримінальної юстиції. Підготовлені проекти концепцій передбачають конкретні напрями оптимізації структури і штатної чисельності правоохоронних органів відповідно до положень Програми Президента України В. Ф. Януковича «Україна — для людей». За дорученнями Міністерства внутрішніх справ України фахівці Академії тривалий час активно співпрацювали у складі робочих груп з доопрацювання проектів Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Показово, що провідні науковці Академії на постійній основі співпрацюють у складі експертних груп Ради національної безпеки та оборони України, Національної координаційної ради боротьби з наркомацією при Кабінеті Міністрів України, Науково-методичної ради при Державній пенітенціарній службі, Міжвідомчої робочої групи з розробки проекту Комплексної програми підтримки розвитку українського села, Кримінологічної асоціації України, Національної академії правових наук України, Ради ректорів Київського регіону, Спільки юристів України, Державної акредитаційної комісії України, Науково-консультативної ради при Верховному Суді України та інших організацій.

Важливим показником діяльності наукових шкіл навчального закладу є розробки наших науковців щодо захисту інтелектуальної власності. Тільки впродовж останніх двох років Академією отримано 10 авторських свідоцтв на науковий твір, подано на реєстрацію 6 патентів на корисну модель (винахід) та 17 заявок на авторське свідоцтво.

І це лише частина здобутків наукових шкіл Академії, які можуть бути покладені в основу українського державотворення. Роль нашого вузу в побудові соціальної, демократичної та правової держави знаходить свій вияв у підготовці висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів, покликаних на високому професійному рівні забезпечити реалізацію завдань та функцій, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, охорону правопорядку, протидію злочинності, а також належну та ефективну взаємодію і співробітництво з усіма ланками державного механізму.

Матеріал підготував:

В. Коваленко, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
ректор Національної академії внутрішніх справ